

Уставни суд у саставу: председник др Драгиша Б. Слијепчевић и судије др Оливера Вучић, др Марија Драшкић, Братислав Ђокић, Весна Илић Прелић, др Горан Илић, др Агнеш Картаг Одри, Катарина Манојловић Андрић, мр Милан Марковић, др Боса Ненадић, Милан Станић, др Драган Стојановић, Томислав Стојковић, Сабахудин Тахировић и Предраг Ђетковић, на основу члана 167. став 1. тачка 1. Устава Републике Србије, на седници одржаној 12. јула 2012. године, донео је

О Д Л У К У

1. Утврђује се да одредба члана 3. став 1. Закона о висини стопе затезне камате ("Службени лист СРЈ", број 9/01), у делу који гласи: "применом конформне методе", није у сагласности са Уставом.

2. Одбацује се иницијатива за оцену уставности Закона о висини стопе затезне камате ("Службени лист СФРЈ", број 57/89) и Закона о висини стопе затезне камате ("Службени лист СРЈ", број 32/93).

Образложење

I

Уставном суду поднете су две иницијативе за покретање поступка за утврђивање неуставности одредбе члана 3. став 1. Закона о висини стопе затезне камате ("Службени лист СРЈ", број 9/01), у делу којим се предвиђа обрачун затезне камате конформном методом. Иницијатори сматрају да се оспореном одредбом члана 3. став 1. Закона наведеног у тачки 1, у делу којим се предвиђа да се обрачун затезне камате врши применом конформне методе повређује начело једнакости и равноправности лица пред законом, у смислу одредбе члана 21. ст. 1. и 3. Устава Републике Србије. Поред овога, по мишљењу иницијатора, оспорено прописивање је супротно начелима и појединим одредбама Закона о облигационим односима, из разлога што се ради о валористичкој методи која подразумева обрачун камате на камату, јер је на почетку обрачунског периода несразмерно мала, да би се у току обрачунског периода сразмерно повећавала и на крају тог периода постала несразмерно велика у односу на почетне износе, будући да се перманентно обрачунава на доспелу камату која улази у основицу за обрачун затезне камате. Подносилац иницијативе, која је поднета Уставном суду 22. априла 2009. године, износи мишљење да је за обрачун затезне камате прихватљивија пропорционална метода (тј. метода простог интересног рачуна), која подразумева да дужник који касни са испуњењем новчане обавезе за сваки део обрачунског периода (месец, дан) дугује исти износ камате. У овом смислу, иницијатор истиче да поднету иницијативу треба схватити као "допринос конструктивној правној расправи у циљу изналагања законитог метода за обрачун затезне и уговорне камате". Са становишта оспоравања уставности обрачунавања камате применом конформне методе, поменути иницијатор наводи "да не постоји уставни, односно законски основ за увођење конформне методе за обрачун затезних камата". По мишљењу иницијатора, Закон о висини стопе затезне камате може имати само допунски карактер у односу на Закон о облигационим односима, а приписивање камате главном дугу у току обрачунског периода (тзв. капиталисање главнице) није у сагласности са начелима из Закона о облигационим односима, и то: монетарног номинализма, забране анатоцизма, поштења и савесности, забране злоупотребе права, лимиту камата, природи затезне камате и начелу одштетног права. Такође, иницијатор сматра да конформна метода производи одређене ефекте који су супротни одредбама члана 399. ст. 1. и 3. и члана 400. ст. 1. и 2. Закона о облигационим односима, наводећи одређене разлоге правне, економске и моралне природе. Поред овога, иницијатор истиче да је законодавац прекорачио своја овлашћења тиме што је оспореним Законом

прописао конформни метод за обрачун затезне камате, будући да је одредбом члана 277. став 1. Закона о облигационим односима предвиђено да дужник који задоцни са испуњењем новчане обавезе дугује поред главнице и затезну камату по стопи утврђеној савезним законом. Из наведеног разлога, иницијатор оспорава и "законитост увођења конформне методе", наводећи да каматна стопа не конзумира метод обрачуна камате. У иницијативи се, такође, указује да је Одлуком о начину обрачуна, наплате и плаћања камате Народној банци Србије ("Службени гласник РС", бр. 63/04 и 29705) прописан пропорционални метод за обрачун камата на потраживања Народне банке Србије, те се наводи да, са становишта уставног начела равноправности и једнакости лица пред законом, у смислу члана 21. ст. 1. и 3. Устава, није прихватљиво да банке имају повољнији положај када су повериоци физичких и правних лица (тј. својих клијената), него када су дужници из послова са Народном банком Србије. Иницијатор истиче да на тај начин банке од својих дужника наплаћују камате применом конформне методе, а своје обавезе по истом основу према Народној банци измирују применом пропорционалне методе, што оцењује као неправично решење.

У иницијативи поднетој Уставном суду 15. августа 2011. године, поред оспоравања наведеног дела одредбе члана 3. Закона са становишта одредаба члана 21. Устава Републике Србије, износи се мишљење да конформна метода омогућава својеврсни вид злоупотребе приликом обрачуна, будући да у себи садржи зарачунату камату на камату (тзв. "анатоцизам"), која према члану 400. Закона о облигационим односима није дозвољена, а крајњи исход таквог обрачуна, према мишљењу овог иницијатора, је губитак права на имовину гарантованог чланом 58. Устава, јер овакав начин обрачуна затезне камате угрожава екзистенцију грађанина. Иницијатор истиче да ниједна земља у окружењу и Европској заједници не прописује конформну методу за израчунавање затезне камате, већ само референтну или основну каматну стопу, као и да Директива 2000, 35/ЕС, која је унета у законодавства 27 држава чланица Европске заједнице, одређује да је стопа затезне камате референта стопа каматне стопе коју одређује Европска централна банка и обрачунава се обичном, а не конформном методом и износи 8%. По мишљењу овог иницијатора, оспорена одредба Закона, у делу којим се предвиђа каматни обрачун применом конформне методе, је неправична и непрецизна, будући да грађанин на основу њене формулације није у могућности "да изврши тачан обрачун својих будућих обавеза пре ступања у одређени уговорни однос".

II

Уставни суд је, сагласно Закључку са седнице од 3. фебруара 2011. године, доставио иницијативу од 22. априла 2009. године Народној скупштини на мишљење 18. фебруара 2011. године. Законодавни одбор Народне скупштине доставио је мишљење Уставном суду поводом поднете иницијативе 19. јануара 2012. године у коме се, поред осталог, истиче да у затезној камати никада није била садржана санкција због доцње у плаћању, већ је само прописана минимална фиксна стопа од 0,5% месечно. Наводи се да је суштина оспореног законског решења у томе да се дужници не оптерете у пуном износу, али да је нужно прописати камату која представља минималну али правичну накнаду повериоцима у случајевима када нису могли да се наплате због неблаговременог поступања дужника у складу са његовим обавезама. Законодавни одбор сматра да се код обрачуна дуга применом конформне методе ради о правичном механизму обрачуна затезне камате, јер се утврђивање затезне камате врши месечно. Стога, исти одбор истиче да, уколико је потребно израчунати камату за краћи временски период од месец дана, применом пропорционалне методе дужник би био у неповољнијем положају него у случају израчунавања затезне камате применом конформне методе. Законодавни одбор је мишљења да је примена конформне методе за обрачун затезне камате за период дужи од месец дана нужна, јер не би било правично да се врши просто сабирање камате по месецима за које дужник није измирио своју обавезу, осим у случају да је дужник на крају обрачунског периода (месеца) извршио плаћање затезне камате повериоцу и да је средства по основу камате ставио на располагање повериоцу. Такође, изражава мишљење да је оспорени део одредбе члана 3. Закона у сагласности са одредбом члана 21. став 1. Устава, образлажући своје мишљење тиме да је конформни метод обрачуна камате прописан како би се на правичан начин и у једнаки положај ставили поверилац и дужник. Такође, по мишљењу Одбора, одредба члана 3. Закона није у супротности ни са одредбом члана 277. став 1. Закона о облигационим односима којом је прописано да дужник који задоцни са испуњењем новчане обавезе дугује поред главнице и затезну камату по стопи утврђеној савезним законом. Истиче се да је Законом за спровођење Уставне повеље државне заједнице Србија и Црна Гора у члану 20. став 1. прописано да се савезни закони и други савезни прописи из области које су према Уставној повељи у надлежности државне заједнице Србија и Црна Гора примењују као правни акти државне заједнице Србија и Црна Гора, осим у деловима који су у супротности с одредбама Уставне повеље. Одбор сматра да оспорена одредба члана 3. Закона није у супротности ни са одредбом члана 39.

став 1. Закона о облигационим односима, јер се оспореном одредбом прописује затезна камата за случај доцње дужника, а не прописује се висина редовне камате која је уговорена између повериоца и дужника. Такође, истиче се да одредба члана 399. Закона о облигационим односима не уређује питање обрачуна конформном или пропорционалном методом, а да члан 400. истог закона уређује питање уговорне камате, док оспорена одредба Закона уређује само затезну камату за случај доцње.

III

Уставни суд је 23. фебруара 2012. године оценио да се основано поставља питање уставности оспореног дела одредбе члана 3. став 1. Закона о висини стопе затезне камате ("Службени лист СРЈ", број 9/01), па је донео Решење о покретању поступка за утврђивање неуставности овог дела оспорене одредбе наведеног Закона, сагласно одредби члана 53. став 1. Закона о Уставном суду („Службени гласник РС", бр. 109/07 и 99/11). Наведено Решење Уставни суд је доставио Народној скупштини 22. марта 2012. године ради давања одговора на покренута уставноправна питања, али како у остављеном року, а ни накнадно, одговор није добијен, Уставни суд је одлучио да настави поступак, сагласно одредби члана 34. став 3. Закона о Уставном суду.

У спроведеном поступку, Уставни суд је утврдио да је Закон о висини стопе затезне камате ("Службени лист СРЈ", број 9/01) био донет као закон Савезне Републике Југославије и да је постао саставни део позитивног правног система Републике Србије, јер се на основу одредбе члана 64. став 2. Уставне повеље државне заједнице Србија и Црна Гора, од дана ступања на снагу Уставне повеље примењује као републички закон. Оспореном одредбом члана 3. став 1. Закона о висини стопе затезне камате ("Службени лист СРЈ", број 9/01) прописано је да се обрачун дуга увећаног за затезну камату врши тако да се фиксна стопа од 0,5% множи износом главног дуга увећаног за камату по стопи из члана 2. тачка 1. овог закона, применом конформне методе. Одредбом члана 2. Закона, на коју упућује оспорена одредба члана 3. став 1. Закона, било је предвиђено да се стопа затезне камате састоји од месечне стопе раста цена на мало (тачка 1.) и фиксне стопе од 0,5% месечно (тачка 2.). Уставни суд је констатовао да је у току поступка пред Судом тачка 1. члана 2. наведеног закона измењена, ступањем на снагу Закона о изменама и допунама Закона о висини стопе затезне камате ("Службени гласник РС", број 31/11), тако што су чланом 2. овог закона речи: "стопа раста цена на мало" замењене речима: "стопа раста потрошачких цена".

Уставом Републике Србије утврђено је: да је Република Србија држава заснована на владавини права и социјалној правди, начелима грађанске демократије, људским и мањинским правима и слободама и припадности европским принципима и вредностима (члан 1.); да је владавина права основна претпоставка Устава и да је правни поредак јединствен (члан 3. став 1. и члан 4. став 1.); да су пред Уставом и законом сви једнаки и да је забрањена свака дискриминација, непосредна или посредна, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета (члан 21. ст. 1. и 3.); да се јемчи мирно уживање својине и других имовинских права стечених на основу закона (члан 58. став 1.); да Република Србија уређује и обезбеђује, поред осталог, правни положај привредних субјеката, систем обављања појединих привредних и других делатности, монетарни и банкарски систем, својинске и облигационе односе (члан 97. тачка б.); да је правни поредак Републике Србије јединствен и да сви закони и други општи акти донети у Републици Србији морају бити сагласни са Уставом (члан 194. ст. 1. и 3).

Законом о облигационим односима ("Службени лист СФРЈ", бр. 29/78, 39/85, 45/89, 57/89 и "Службени лист СРЈ", број 31/93) уређени су облигациони односи који настају из уговора, проузроковања штете, стицања без основа, пословодства без налога, једностране изјаве воље и другим законом утврђених чињеница (члан 1.). Стране у облигационим односима могу бити физичка и правна лица (члан 2.), и слободне су да у границама принудних прописа, јавног поретка и добрих обичаја своје односе уреде по својој вољи (члан 10. Закона). Затезна камата уређена је одредбама чл. 277. до 279. Закона о облигационим односима, тако што је прописано да дужник који задочи са испуњењем новчане обавезе дугује, поред главнице, и затезну камату по стопи утврђеној савезним законом (члан 277. став 1.). Овим законом су прокламована одређена општа начела када су у питању новчане обавезе међу којима су: начело монетарног номинализма којим је одређено да кад обавеза има за предмет своту новца, дужник је дужан исплатити онај број новчаних јединица

на који обавеза гласи, изузев кад закон одређује што друго (члан 394.); забрана анатоцизма (обрачун камате на камату) према коме је, у материји уговорних камата, ништава одредба уговора којом се предвиђа да ће на камату, када доспе за исплату, почети тећи камата, ако не буде исплаћена, с тим да се ово не односи на кредитно пословање банака и других банкарских организација (члан 400. ст. 1. и 3.), а у материји затезних камата да на доспелу, а неисплаћену уговорну или затезну камату, као и на друга доспела повремена новчана давања не тече затезна камата, изузев кад је то законом одређено (члан 279.); начело одштете према коме поверилац има право на затезну камату без обзира на то да ли је претрпео какву штету због дужникове доцње, а ако је штета коју је поверилац претрпео због дужниковог задоцњења већа од износа који би добио на име затезне камате, он има право захтевати разлику до потпуне накнаде штете (члан 278.).

Важећом Одлуком о начину обрачуна, наплате и плаћања камате Народне банке Србије („Службени гласник РС“, број 45/11) прописано је: да Народна банка Србије на кредите и друге пласмане, као и на друга потраживања Народне банке Србије и на средства која су код ње депонована обрачунава камату једном месечно, за претходни месец, најкасније пет дана после истека месеца, а плаћа је у року од осам дана после истека месеца за који је камата обрачуната (тач. 2. и 3.); да Народна банка обрачунава камату, у смислу ове одлуке, за број дана коришћења кредита, односно депоновања средстава у обрачунском периоду у односу на константан број дана у години (360 дана), применом простог интересног рачуна од сто (тачка 5.). Даном ступања на снагу ове одлуке, према тачки 12. исте одлуке, престала је да важи Одлука о начину обрачуна, наплате и плаћања камате Народне банке Србије („Службени гласник РС“, бр. 53/04, 29/05, 8/07, 35/08, 52/08 и 12/10), на коју се позивају иницијатори.

Полазећи од суштине навода иницијатива, одредаба Устава које су од значаја за оцену уставности оспореног дела одредбе члана 3. Закона о висини стопе затезне камате („Службени лист СРЈ“, број 9/01), као и начела и законских решења садржаних у Закону о облигационим односима, у поступку пред Уставним судом отворило се више спорних уставноправних питања. У вези основног спорног питања да ли постоји валидан уставни и законски основ за увођење конформне методе за обрачун затезне камате, Уставни суд налази да је одредбом члана 277. став 1. Закона о облигационим односима прописано да се стопа затезне камате прописује посебним савезним законом. На основу језичког тумачења наведене одредбе произлази, према оцени Суда, да је Законом о висини стопе затезне камате могла бити прописана само висина каматне стопе, али не и метод обрачуна затезне камате, а на то упућује и сам назив овог закона. Истовремено, Уставни суд налази да је одредбом члана 279. став 1. Закона о облигационим односима забрањено да се на доспелу, а неисплаћену уговорену или затезну камату, као и на друга доспела повремена новчана давања обрачунава затезна камата, изузев када је то законом одређено. Међутим, у ситуацији када се затезна камата обрачунава конформном методом за обрачунски период који је дужи од периода за који је прописана стопа затезне камате, у пракси се тада доспела камата за период прописане каматне стопе приписује главном дугу и тако чини основицу за обрачун камате у наредном периоду по важећој каматној стопи за тај месец. Оваква примена конформне методе у материји обрачуна затезне камате значи да приписивање камате главници представља у поменутим случајевима обрачун камате на камату, што је супротно начелу забране анатоцизма прописаног одредбом члана 279. став 1. Закона о облигационим односима. С друге стране, Уставни суд налази да Закон о висини стопе затезне камате не садржи ниједну одредбу којом би на изричит и недвосмислен начин било предвиђено обрачунавање камате на камату, већ је овим законом прописана само месечна каматна стопа и одређено да се обрачун камате врши конформном методом. Како оспореним делом одредбе члана 3. став 1. Закона о висини стопе затезне камате није прописано да у времену дужем од периода за који је одређена каматна стопа постоји могућност даљег обрачунавања камате применом ове метода, ова законска недореченост има за последицу да се тумачи тако да се обрачун затезне камате применом ове методе врши и по истеку периода за који је одређена стопа затезне камате. На овај начин оспореним делом наведене одредбе Закона се суспендује генерално правило из Закона о облигационим односима о забрани анатоцизма у материји обрачуна камата, а искључује се и примена других основних правних начела садржаних у Закону о облигационим односима (начело монетарног номинализма, начело лимита камате, забране злоупотребе права), као и других општих правних принципа и темељних вредности заштићених Уставом (принцип владавине права, социјалне правде, правне сигурности и др.), чиме се повређује начело јединства правног поретка утврђено одредбама члана 4. став 1. и члана 194. став 1. Устава који налаже међусобну усклађеност правних прописа. Имајући у виду наведено, Уставни суд сматра да је уређивањем висине затезне камате применом конформне методе законодавац прекорачио границе и садржину својих овлашћења прописаних императивном одредбом члана 277. став 1. Закона о облигационим односима, те да не постоји одговарајући правноваљани уставни и законски основ за увођење и примену конформне методе на начин како је то учињено оспореним делом одредбе члана 3. став 1. Закона о висини стопе затезне камате.

Такође, ценећи основаност навода поднетих иницијатива, Суд оцењује да се оспореном законском регулативом повређује и уставно начело забране дискриминације по било ком основу и једнакости свих пред Уставом и законом, у смислу одредаба члана 21. ст. 1. и 3. Устава, будући да је предвиђен различит начин каматног обрачуна за потраживања које банке имају према својим клијентима – физичким и правним лицима (примена конформне методе), у односу на ситуацију када се обрачунава камата на дугове по истом основу када су банке клијенти Народне банке Србије (примена методе простог интересног рачуна). Такво разликовање правног статуса дужника који се налазе у истој правној ситуацији (дужничкој доцњи), према оцени Суда, нема објективног и рационалног оправдања. Поред овога, Уставни суд констатује да је за једну врсту дужника који се налазе у доцњи са исплатом дуга обрачун камате прописан законом, док је за другу врсту дужника (пословне банке које су у доцњи према Народној банци) начин обрачуна камате методом простог интересног рачуна прописан одлуком гувернера Народне банке. Уставни суд, такође, сматра да се оспореном регулативом повређује и уставно начело једнакости правног положаја субјеката на тржишту прописаног одредбом члана 84. став 1. Устава, јер се различитим методама каматног обрачуна банке као дужници према Народној банци Србије доводе у повољнији правни и економски положај у односу на остале субјекте (правна и физичка лица) када се задужују код истих банака.

Поред овога, имајући у виду смисао одредаба чл. 278. ст. 1. и 2. Закона о облигационим односима којима је прописано да поверилац има право на затезну камату без обзира на то да ли је претрпео какву штету због дужникове доцње, као и право на накнаду штете веће од износа који би добио на име затезне камате, Уставни суд сматра да се кроз обрачун затезне камате не може конституисати повериочево право на накнаду штете у већем износу од стварне штете. У супротном, законска затезна камата би се од претпостављене штете трансформисала у новчану казну чија висина знатно премашује претрпљену стварну штету због дужничке доцње.

Имајући у виду изнето, Уставни суд је утврдио несагласност оспореног дела одредбе члана 3. став 1. Закона о висини стопе затезне камате ("Службени лист СРЈ", број 9/01), у делу који гласи: "применом конформне методе" са Уставом, као у тачки 1. изреке, а сагласно одредби члана 45. тачка 1) Закона о Уставном суду..

Што се тиче захтева за оцену уставности Закона о висини стопе затезне камате ("Службени лист СФРЈ", број 57/89) и Закона о висини стопе затезне камате ("Службени лист СРЈ", број 32/93), Уставни суд је у спроведеном поступку констатовао да су оба закона престала да важе, и то Закон о висини стопе затезне камате ("Службени лист СФРЈ", број 57/89) 3. јула 1993. године, а Закон о висини стопе затезне камате ("Службени лист СРЈ", број 32/93) 28. фебруара 2001. године. Полазећи од тога да је предметна иницијатива поднета Уставном суду 22. априла 2009. године, а да су наведени закони престали да важе назначених датума, Суд је утврдио да је иницијатива за оцену њихове уставности поднета по истеку рока од шест месеци од датума престанка њиховог важења. Пошто је иницијатива поднета Суду по истеку рока у коме Уставни суд, сагласно одредби члана 167. став 5. Устава може ценити сагласност закона и других општих аката са Уставом по престанку њихове важности, Суд је у том делу иницијативу одбацио, сагласно одредби члана 36. став 1. тачка 2) Закона о Уставном суду („Службени гласник РС“, број 109/07).

Полазећи од изложеног, а на основу одредаба члана 42а став 1. тачка 2), члана 45. тачка 1) и члана 47. тачка 2. Закона о Уставном суду, одлучено је као у изреци.

На основу одредбе члана 168. став 3. Устава, одредба члана 3. став 1. Закона о висини стопе затезне камате наведеног у тачки 1. изреке, у делу који гласи: "применом конформне методе", престаје да важи даном објављивања Одлуке Уставног суда у "Службеном гласнику Републике Србије".

ПРЕДСЕДНИК

УСТАВНОГ СУДА

др Драгиша Б. Слијепчевић